



Dienst Landelijk Gebied
Ministerie van Economische Zaken

GLB voor dummies

Een korte uitleg van het nieuwe
Europese Gemeenschappelijk
Landbouw Beleid en de hieruit
voortkomende kansen voor het
landschap

COLOFON

Dit rapport is een uitgave van:

Dienst Landelijk Gebied
Prof. Cobbenhagenlaan 125
Postbus 1180 | 5004 BD Tilburg
013 - 595 0595
www.dienstlandelijkgebied.nl

Auteurs: Martine van Moûrik en Inge Vleemigh

Fotografie en afbeeldingen: DLG, tenzij anders
vermeld

Kaartmateriaal: GIS competence Center DLG - Rolien
Verbruggen

Arnhem/Tilburg | november 2013

Alles uit dit rapport mag gebruikt worden, mits er
bronvermelding wordt toegepast. Bij het betref-
fende deel dient dan de volgende tekst opgenomen
te worden: 'Bron: GLB voor dummies, Dienst
Landelijk Gebied'

Aan de gegevens uit dit rapport kunnen geen rechten
worden ontleend.

Inhoud

deel 1 Feiten

1. Inleiding

2. Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)

Historie	7
Twee pijlers	9
Eerste pijler: basispremie	9
Verduurzaming	9
Tweede pijler: plattelandsbeleid (POP)	9
Provincie	11
6 prioriteiten	11
Cofinanciering	11
Vergroeningstoeslag	11
Blijvend grasland	11
Gewasdiversificatie	11
Ecologische aandachtsgebieden	13
Landschapselementen	13
Vrijstelling = automatisch vergroeningstoeslag	13
Vergoeding	13
Collectieven	13
Doelstelling vergroening	15

deel 2 Mogelijke ontwikkeling

3. Inspiratie

Eat your view Felixx	16
7sprong Terra Incognita	17
Buitengewone varkens	18
Stichting Veldleeuwerik	19

4. Pilots

Coulissenlandschap - zuid Twente	21
Veenkoloniën - Drenthe	22
Veenweidegebieden - noord Amsterdam	23
Peelontginningen - oost Brabant	24
Zeekleibodems - Friesland	25
Veenweidegebied - Alblasserwaard	26

5. Verwachtingen, mogelijkheden en kansen

Gevolgen voor de verschillende andschappen	28
Koppelingen met andere doelen	28
Mogelijke verschuivingen in diverse landbouwtakken	28
Uitvoering	30
Verkavelen voor groei	30
Bijdrage van de vergroeningseisen aan doelstellingen GLB	30
Blijvend grasland	32
Bestaande landschapselementen	32
Mestplaatsingsruimte	32
Collectieven en Agrarische Natuur Verenigingen	32
Verdere invulling	33

6. Informatie, contactpersonen en bronnen



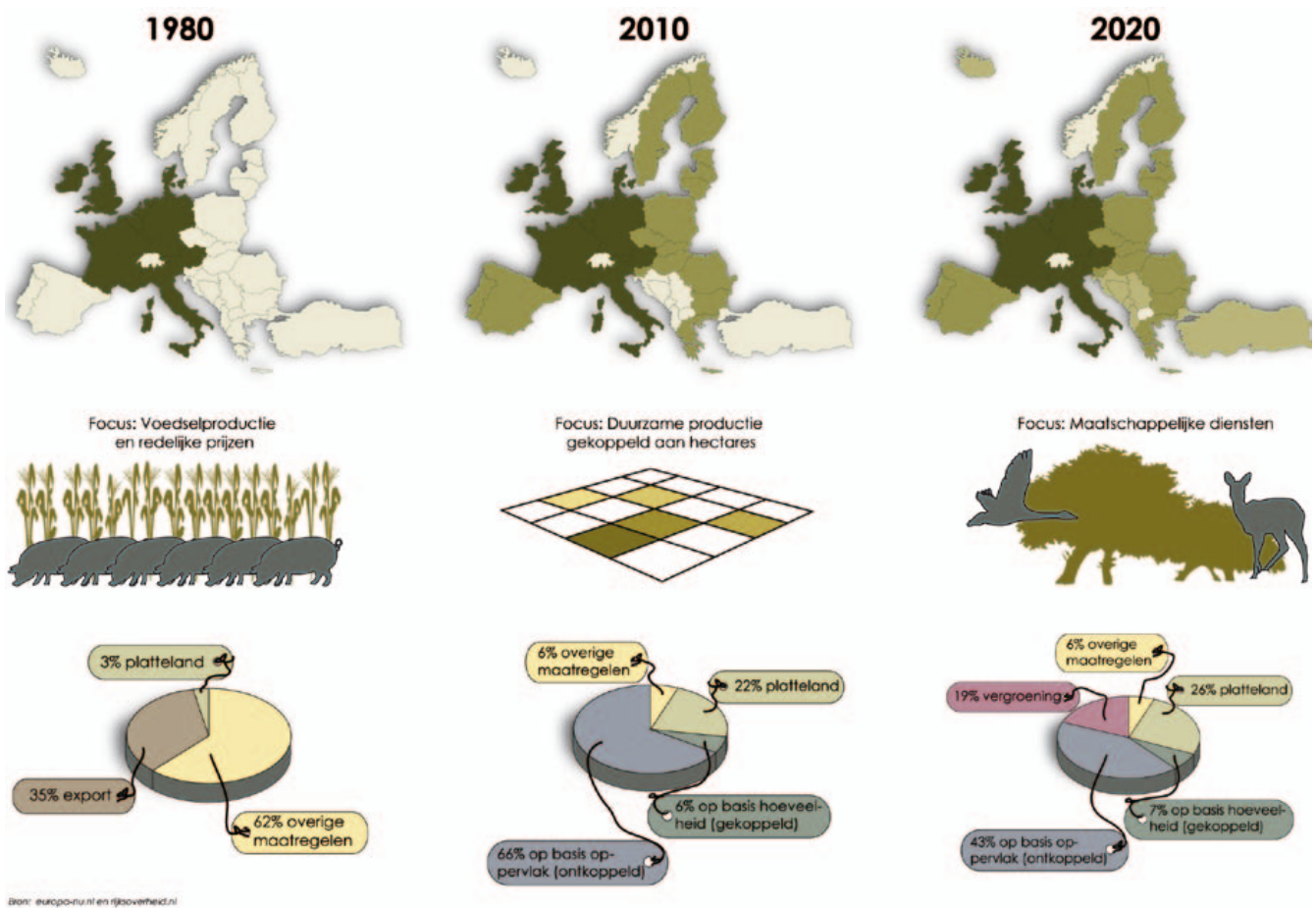
De relaties binnen ons huidige landbouwsysteem

1. Inleiding

Er is nieuw Gemeenschappelijk (Europees) Landbouwbeleid (GLB) in de maak. Het nieuwe GLB heeft groene ambities. Wat houdt het nieuwe GLB in? Welke punten uit het GLB hebben een ruimtelijke impact? En wat zijn de gevolgen van het GLB op de Nederlandse landschappen? En levert het nieuwe GLB kansen op voor de combinatie van opgaven of nieuwe landschapsopgaven?

De inkomstensubsidie aan ondernemers wordt straks anders verdeeld. Er zijn ondernemers die nu nog inkomenssteun krijgen, maar straks door de nieuwe GLB-eisen achter het net vissen. Wat gaan zij doen om in de toekomst nog genoeg inkomen te verwerven? Er is een transitie gaande in de landbouw en daarmee ook in het Nederlandse landschap. Ontwikkelingen in de landbouw zijn onder andere; de schaalvergroting, intensivering en de verbreding in de landbouw. Ook verkaveling, energievoorziening, grondstoffen-schaarste, waterschaarste en de klimaatsveranderingen hebben grote invloed op de landbouw. Binnen dit speelveld kan het GLB doelen met elkaar verbinden.

Dit rapport legt de inhoud van het nieuwe GLB uit. Daarna verkent het de verandering voor het landschap aan de hand van een aantal pilots. Tenslotte worden de mogelijkheden en kansen van het nieuwe GLB uitgelegd.



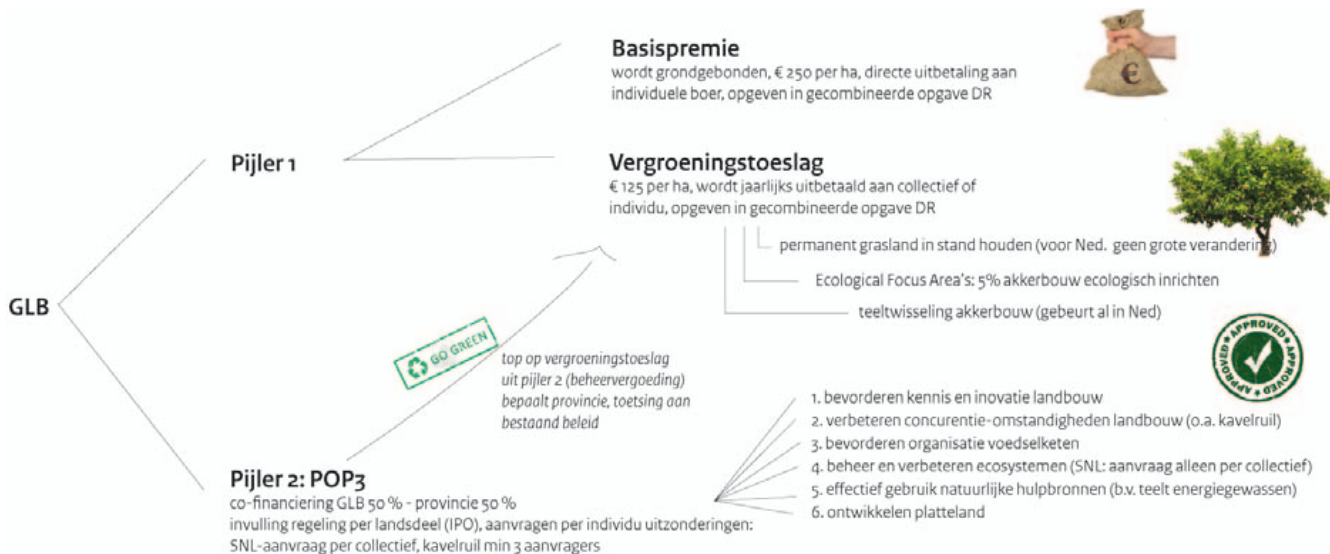
2. Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB)

Historie

Na de ondertekening van het Verdrag van Rome in 1957 ontstond de Europese Economische Gemeenschap. In vervolg hierop werd het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid uitgewerkt. In 1962 trad het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid in werking. Doelen waren voedselzekerheid en een redelijk inkomen voor agrarische ondernemers. Producenten van landbouwproducten kregen voor veel producten gegarandeerde minimumprijzen. Deze subsidies leidden in het verleden tot grote marktverstoringen en overschotten die in de derde wereld gedumpt werden. Voor ondernemers uit de derde wereld was het vaak niet mogelijk te concurreren tegen producten die met veel subsidie uit Europa kwamen. De minimumprijzen in de EU zijn inmiddels meerdere keren verlaagd en vervangen door directe subsidies die onafhankelijk zijn van de geproduceerde hoeveelheden. Het aandeel van de landbouwuitgaven in de begroting van de EU loopt terug, maar is nog altijd 38% van het totaal.



Historische beelden



Het Gemeenschappelijke Landbouw Beleid in het kort.

Europees landbouwbeleid tot 2013



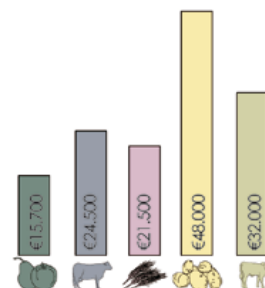
Pijler 1 Markt en inkomensondersteuning:
Exportsubsidies, interventie, producenten-
organisaties en directe betalingen aan
de boer



Pijler 2 Plattelandsontwikkeling
met cofinanciering = 50% Brussels
geld, 50% NL geld



gemiddelde subsidie/boer/ha,
productie afhankelijk



gemiddelde directe betalingen (toe-
slagrechten)/boer/jaar in Nederland
tussen 2007 en 2011

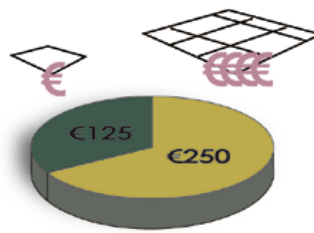
Europees landbouwbeleid na 2014



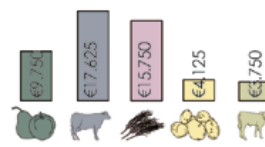
Pijler 1 Markt en inkomensondersteuning:
Exportsubsidies, interventie, producenten-
organisaties en directe betalingen aan
de boer



Pijler 2 Plattelandsontwikkeling
met cofinanciering = 50% Brussels
geld, 50% NL geld



basispremie €250 euro/ha/jaar
vergroeningstoeslag + €125euro/ha/jaar,
oppervlak afhankelijk



gemiddelde subsidie/boer/jaar,
incl 33% vergroeningspremie

Bron: europa-nu.nl en rijksoverheid.nl

De verschillen voor en na 2014

Twee pijlers

Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid bestaat uit twee pijlers: de marktordening en de plattellandsontwikkeling:

- Eerste pijler: Het klassieke markt- en prijsbeleid, van oudsher gericht op het garanderen van voedselzekerheid en het ondersteunen van de inkomens in de landbouw.
- Tweede pijler: Het zogenaamde plattellandsbeleid. In het Nederlands heet deze pijler: 'POP' (Plattellands Ontwikkelings Plan)

Het huidige GLB is in 2008 geëvalueerd. De belangrijkste punten zijn:

- meer marktwerking waardoor Europese agrarische ondernemers beter de concurrentie op de wereldmarkt aan kunnen;
- verruiming van het melkquotum (maximaal toegestane melkproductie);
- meer aandacht voor het plattellandsbeleid;
- verduurzaming van de landbouwproductie.

De Europese Unie (EU) gaat het gemeenschappelijk landbouwbeleid nu wijzigen. In 2014 wordt het nieuwe landbouwbeleid ingevoerd.

Eerste pijler: Basispremie

De veranderingen die de Europese Commissie nu voorstelt, zitten vooral in de eerste pijler. Nu is het nog zo dat landbouwers in Nederland een toeslag ontvangen die is gebaseerd op hun productie in de basisperiode 2000-2002 (dit is een Nederlandse beleidskeuze). Daarbij wordt de inkomstenondersteuning van de boer uitbetaald per kilo of liter en niet per hectare. De toeslagen verschillen daardoor per ha, per bedrijf en per lidstaat.

Het voorstel van de Commissie is om de verschillen in deze toeslagen te verkleinen. Per 1 januari 2019 is de basispremie per hectare per lidstaat (of daarin afgebakende regio's) gelijk en wordt deze rechtstreeks aan de individuele ondernemer uitbetaald. Ter illustratie: in

Nederland is de toeslag één van de hoogste van Europa, gemiddeld rond de €550 per hectare, maar dat kan erg variëren. Het uiteindelijke streven van de Commissie is om voor iedere hectare landbouwgrond in de EU dezelfde basispremie te geven. In Nederland rekent men nu op een basispremie van €250 per hectare per jaar. De basispremie wordt dus grond(oppervlakte)gebonden.

Verduurzaming

Naast het meer gelijktrekken van de toeslagen, wil de Commissie ook de duurzaamheid van de Europese landbouw verhogen. De basispremie wordt deels gekoppeld aan een vergroeningstoeslag. Dit is een aantal voorwaarden waaraan een ondernemer moet voldoen om €125 per hectare extra subsidie te kunnen krijgen. De sanctie op het niet voldoen aan de vergroeningsverplichting is door de Raad gesteld op maximaal 25% van de directe betalingen die ontvangen zijn naast de vergroeningspremie. Zowel de basispremie als de vergroeningspremie gelden alleen voor voedsel- of voederproducerende ondernemers. Boom- en bollenkwekers vallen hier bijvoorbeeld buiten, zij ontvangen geen subsidie uit het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid. Ook tijdens het oude beleid werkte dit al zo, voor hen verandert er dus niets.

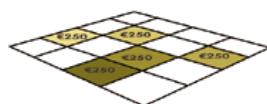
Tweede pijler: Plattellandsbeleid (POP)

Het Plattellands Ontwikkelingsplan (POP) is de nationale invulling van het Europese Plattellands beleid (ELFPO). Europees geld uit de tweede pijler moet altijd gefinancierd worden met publiek geld van Nederlandse overheden (Rijk, Provincies, Gemeenten, Waterschappen) en moet worden ingezet op het gebied van leefbaarheid, concurrentiekracht van landbouwsector, duurzame leefomgeving en agrarisch natuurbeheer. Het natuurpact wordt deels

BASISPREMIE



voor voedsel en voer producenten, niet voor non-food



basispremie is oppervlakgebonden
€250/ha, direct aan individuele boer



OPTIONEEL: VERGROENINGSTOESLAG

BLIJVEND GRASLAND



op nationaal niveau minimaal 95%
blijvend grasland in stand houden

GEWASDIVERSIFICATIE



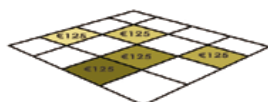
>30 ha min. 3 gewassen, per gewas min. 5%, max.
70% van oppervlakte <30 ha min. 2 gewassen vrij-
stelling: > 75% blijvend grasland en <30 ha bouwland

ECOLOGISCHE AANDACHTSGEBIEDEN



ecologisch beheer op minimaal 5% van de oppervlakte
subsidieerbare landbouwgrond (exclusief blijvend grasland)
2017->7%

UITBETALING



vergroeningstoelage €125/ha
extra, bovenop basispremie (pijl 1)



collectief uitgekeerd



individuele boer

Bron: toekomstglb.nl

Basispremie en vergroeningstoelage na 2014

met behulp van POP3 middelen uitgevoerd evenals beleid voor de topsectoren agrofood en tuinbouw.

Provincie

Het nieuwe POP is een samenwerking tussen Rijk (ministerie van Economische Zaken) en de provincies, waarbij de provincies met een landsdelige aanpak werken. Per landsdeel wordt bepaalt hoe ze het POP3 geld verdelen over de assen (doelen). Hoeveel geld willen ze aan bijvoorbeeld kavelruil of plattelandsontwikkeling besteden? Daarmee kan een provincie zijn provinciaal beleid uitvoeren. Er ontstaan hierdoor per landsdeel verschillen in de uitkering van de POP3-gelden.

6 prioriteiten

POP3 moet zich richten op tenminste 4 van de volgende 6 prioriteiten

Prioriteit 1: bevorderen kennis en innovatie landbouw en bosbouw (b.v. pilot emissievrije stal, ecoferm kringloopstal)

Prioriteit 2: verbeteren concurrentie-omstandigheden landbouw (o.a. kavelruil)

Prioriteit 3: bevorderen organisatie voedselketen

Prioriteit 4: beheer en verbeteren ecosystemen (kwaliteitsimpuls SNL, SKNL beheer)

Prioriteit 5: effectief gebruik natuurlijke hulpbronnen (b.v. teelt energiegewassen)

Prioriteit 6: ontwikkelen platteland (b.v. leader, wandelen over boerenland)

Cofinanciering

POP3 bestaat altijd uit cofinanciering: 50% financiering vanuit het GLB (Brussel) en 50% vanuit de provincies en de waterschappen. Subsidie op basis van de POP3 regeling kan worden

aangevraagd per project. Een uitzondering hierop zijn vanaf 2016 de zogenaamde agromilieu maatregelen (agrarisch natuurbeheer, waterbeheer en soortgelijke beheersmaatregelen). Subsidie hiervoor kan dan alleen per collectief worden aangevraagd. Voor een collectief geldt de eis het een zekere mate van professionaliteit heeft om kwaliteit te kunnen leveren.

Vergroeningstoeslag

Alle ondernemers ontvangen straks dezelfde basispremie per hectare en kunnen een extra vergoeding ontvangen wanneer zij aan de vergroeningseisen voldoen.

Blijvend grasland

De eerste eis voor het ontvangen van de extra vergroeningstoeslag is het in stand houden van blijvend grasland. Op nationaal niveau moet 95% van het blijvend grasland dat is opgegeven bij de Nationale Grasland Monitor behouden blijven. Blijvend grasland is gras dat minimaal vijf jaar niet is gescheurd, ingezaaid of geploegd. Dit om een goed bodemleven te laten ontwikkelen, dat de uitspoeling van mineralen naar het grondwater beperkt. In Nederland is veel grasland aanwezig dat als tijdelijk grasland wordt aangemerkt. Ruimtelijk zal hier niet veel veranderen, voor natuur en milieu is het echter een grote vooruitgang.

Gewasdiversificatie

Als tweede eis voor het ontvangen van de vergroeningstoeslag wordt gesteld dat op de akkerlanden teeltwisseling plaats moet vinden. Voor bedrijven groter dan 30 hectare geldt per jaar een aanplant van minimaal drie gewassen, per gewas minimaal 5% en maximaal 70% van de oppervlakte. Bedrijven kleiner dan 30 hectare gelden dezelfde oppervlaktes met minimaal 2 gewassen. Uitzonderd zijn bedrijven

VRIJSTELLING



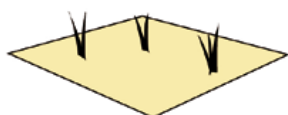
bedrijven kleiner dan 15 ha



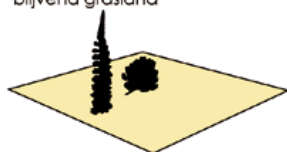
bedrijven met meer dan 75%
blijvend grasland



biologische bedrijven (skal keurmerk)



braakliggende percelen

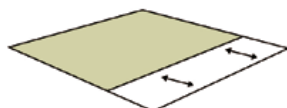


leguminosen (stikstofhoudende
gewassen) bonen, erwten, tuin-
bonen, klaver, lupine, luzerne



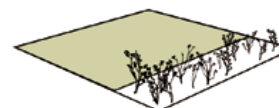
extensieve permanente akker-
bouwgewassen (populieren, wilgen)

INRICHTING ECOLOGISCHE AANDACHTSGEBIEDEN

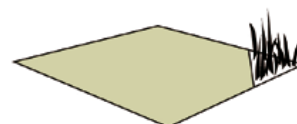


bestaande landschapselementen
tot 12m breed tellen mee

Bovenwettelijk verbrede
teeltvrije zones



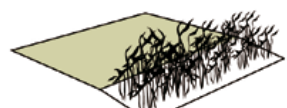
akkerranden



overhoeken



natuurbraak, bufferstroken



natuurvriendelijke oevers



bomen, heggen en singels



bosjes tot 12m breed

Bron: loekornstglb.nl

Voorwaarden ecologische aandachtsgebieden

waarvan het oppervlak uit meer dan 75% blijvend grasland bestaat. Hiermee worden de meeste melkveehouders ontzien. Deze regel zal niet veel effect hebben op de Nederlandse landbouwtak. Immers, teeltwisseling wordt over het algemeen al overal in Nederland toegepast.

Ecologische aandachtsgebieden

De derde eis is waarschijnlijk datgene dat de meeste verandering teweeg brengt in het ruimtelijke landschapsbeeld van Nederland. 5% van de teelbare grond (met uitzondering van blijvend grasland) moet ingezet worden voor biodiversiteit. Onder teelbare grond wordt alle subsidiabele landbouwgrond (grond met toeslagrechten) verstaan. Ook hier geldt een uitzondering voor bedrijven kleiner dan 15 hectare of bedrijven met meer dan 75% blijvend grasland. Deze ecologische aandachtsgebieden of Ecological Focus Area's (EFA) in het engels, worden uit productie genomen. Het is aan elke lidstaat zelf om de voorwaarden verder in te vullen. In Nederland wordt daar nu aan gewerkt. Bij een positieve beoordeling in 2018 kan het percentage ecologische aandachtsgebieden opgehoogd worden naar 7%.

Landschapselementen

Landschapselementen in eigendom van de ondernemer tellen mee voor de invulling van de ecologische aandachtsgebieden, óók wanneer ze op grond liggen die buiten de toeslagrechten valt. Dit klinkt vreemd maar voorkomt waarschijnlijk een kaalslag. Het beschermt de boer die altijd zijn landschapselementen heeft behouden. Anders zou hij nu dubbelop moeten vergroenen en misschien besluiten zijn bestaande landschapselementen weg te halen.

Vrijstelling = automatisch vergroeningstoeslag

Bedrijven die zijn vrijgesteld van de vergroeningseis, omdat ze kleiner zijn dan 15 ha, meer dan 75% blijvend grasland bezitten, biologisch zijn, voldoende braakliggende percelen of landschapselementen hebben, of een van de vrijgestelde teelten verbouwen, ontvangen de vergroeningstoeslag zonder extra verplichtingen.

Vergoeding

Het is erg moeilijk te zeggen of de vergoeding voor de ecologische aandachtsgebieden voldoende is. Dit is erg afhankelijk van wat een agrariër aan bestaande opbrengsten van zijn grond heeft. Dit varieert per gewas, grondslag, seizoen, jaar en ondernemer. Ondernemers kunnen kiezen voor de eerder voorgestelde vergroeningsmaatregelen, maar de Raad staat ook achter de mogelijkheid van equivalente maatregelen zoals duurzaamheidscertificaten. Biologische boeren met certificering (Skal) zijn vrijgesteld van de vergroeningseisen. Er wordt in Brussel gewerkt aan een EU lijst met andere vrijstellingen.

Collectieven

Doel van de EU is ruim de helft van de ecologische aandachtsgebieden te laten ontwikkelen in een collectief, dat kan zijn een Agrarische Natuur Vereniging (ANV), een groep ondernemers of bijvoorbeeld een wildbeheerseenheid. Een collectief pijler 1 moet voldoen aan een aantal eisen: de gronden moeten aan elkaar grenzen en er zijn maximaal 10 deelnemers per collectief. Een voordeel van het collectief voor ondernemers is dat ze kunnen schuiven met het percentage: ondernemers die interesse hebben in meer natuur kunnen een groter percentage natuur (max 7,5%) realiseren en productieondernemers hoeven daardoor een kleiner percentage



realisatie natuur buiten EHS



instandhouding en ontwikkeling
natuur en biodiversiteit



versterken van landschapswaarden



verbetering bodem en water-
kwaliteit



mitigatie en adaptatie van/aan
klimaatverandering



verduurzaming agrarische productie
natuurlijke plaagbestrijding en bestuiving

Bron: Vergroening van het GLB door Ecological Focus Area's, Alterra

Doelstellingen van de vergroeningstoeslag

natuur (min 2,5%) te realiseren. Het collectief verrekent dit. Dit biedt ook kansen voor landschapsbouw. Uitbetaling van de premie gebeurt aan de individuele boer; zij verrekenen zelf in hun collectief de individuele inzet.

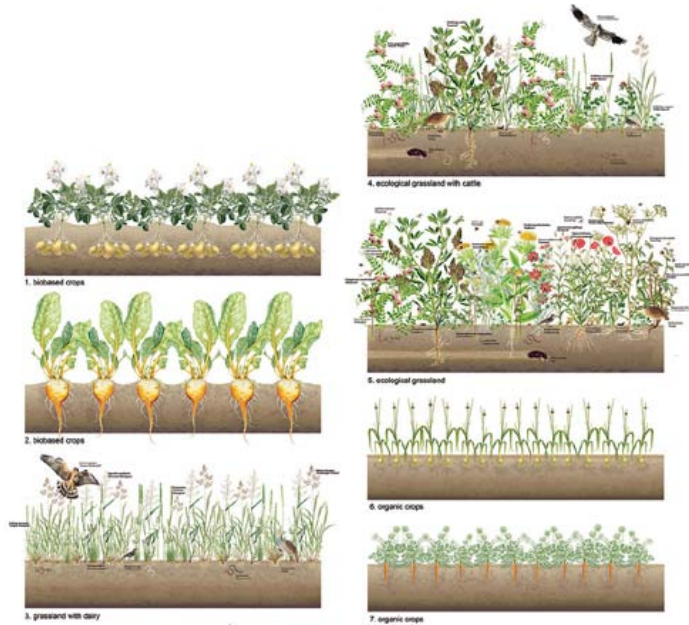
De collectieven in pijler 2 bestaan meestal uit ANV's, die de SNL-beheeraanvraag doen. De ANV's zijn eindverplichtige voor de subsidies uit pijler 2, wat inhoudt dat de overheid de subsidies aan hen uitbetaald. De verrekening met de boeren organiseren de ANV's vervolgens zelf. Ook de controle op realisatie wordt door de ANV's uitgevoerd. Verwacht wordt dat hiermee de lastendruk voor de overheid vermindert wordt en dat ANV's dit goedkoper kunnen organiseren. De ANV's worden reeds ondersteund in het maken van een professionaliseringsslag om deze taken op zich te kunnen nemen. De ANV stelt een landschapsplan op of laat een landschapsplan op stellen als onderbouwing van de subsidieaanvraag. De collectieven moeten een zekere omvang en een zekere mate van professionaliteit hebben om kwaliteit te kunnen leveren. Op dit moment wordt er onder andere door DLG gewerkt aan certificeringseisen voor de collectieven.

Doelstelling vergroening

De vergroeningsregels van het nieuwe beleid hebben een aantal doelen. Ten eerste is het op deze manier mogelijk natuur buiten de EHS te subsidiëren. Daarnaast is de instandhouding en ontwikkeling van natuur en biodiversiteit en het versterken van landschapswaarden belangrijk. Tevens gaat het om verbetering van bodem- en waterkwaliteit en mitigatie en adaptatie van/aan klimaatverandering. Het laatste doel tenslotte is verduurzaming van de agrarische productie met natuurlijke plaagbestrijding en bestuiving.

Eat your view - Felixx

Eat your view is een project van Felixx (felixx.nl) en voorziet de Veenkoloniën van een nieuw landbouwsysteem dat zowel mondiaal als lokaal verbonden is. De ecologische aandachtsgebieden draaien mee in dit zevenslagstelsel van vier keer akkerbouw, één keer grasland en twee keer natuur. Hoewel het er nu naar uit ziet dat de ecologische aandachtsgebieden niet mee mogen rouleren, lijkt dit toch een goede invulling te zijn.



Bron: Felixx.nl



3. Inspiratie

7sprong - Terra Incognita en Wing

Terra Incognita en Wing hebben een plan gemaakt dat de 7% gronden van de boeren inzet als maatschappelijk plan. Er liggen zestien verschillende collectieven waarvan er vier worden uitgewerkt: het kachelcollectief, de waterboer, een marktplaats voor collectief vervoer en de voedsellanderij. De gronden kunnen

aanleiding zijn voor arrangementen met lokale partijen die ook bijdragen aan het beheer of de opbrengsten van agrariërs. Collectieven kunnen op 7% van de grond een sprong maken om het aanwezige streekkapitaal in te zetten voor meer leefbaarheid. NB: dit plan is al een paar maanden oud, waardoor nog uitgegaan is van 7 in plaats van 5%.



Bron: Terra-i.nl



Buitengewone Varkens

Doel van Buitengewone Varkens is het bevorderen van een doorbraak in de varkenshouderij. Een doorbraak richting lekker en eerlijk. De varkens zijn hun hele leven buiten en hebben volop ruimte voor natuurlijk gedrag. Ze leven in een familiegroep in een bos of akker. De consument betaalt een eerlijke prijs voor het product. Deze is vanzelfsprekend hoger dan voor kilonallers. Buitengewone Varkens werkt op basis van Crowdfunding.

Buitengewone Varkens lopen nu in de bossen, boomgaarden en akkers van de gemeente Hof van Twente. In het bos houden ze Gasconne varkens, kleine zwarte varkens. Ze zoeken een deel van hun voedsel in het bos in de vorm van insecten, wormen en eikels. De akkervarkens zijn zogenaamde Bonte Bentheimers. Dit is een oud ras uit de grensstreek tussen Twente en Duitsland. Na de oogst scharrelen de varkens hun kostje op de akkers bij elkaar. Daarbij worden ze gevoed met Nederlandse granen zoals gerst, rogge en koolzaad. De akkervarkens wonen in familiehutten van stobalen die passen in het landschap. Deze manier van varkens houden combineert veehouderij met akkerbouw waarin ook ruimte is voor inpassing van het GLB.



Bron: [Buitengewonevarkens.nl](https://buitengewonevarkens.nl)



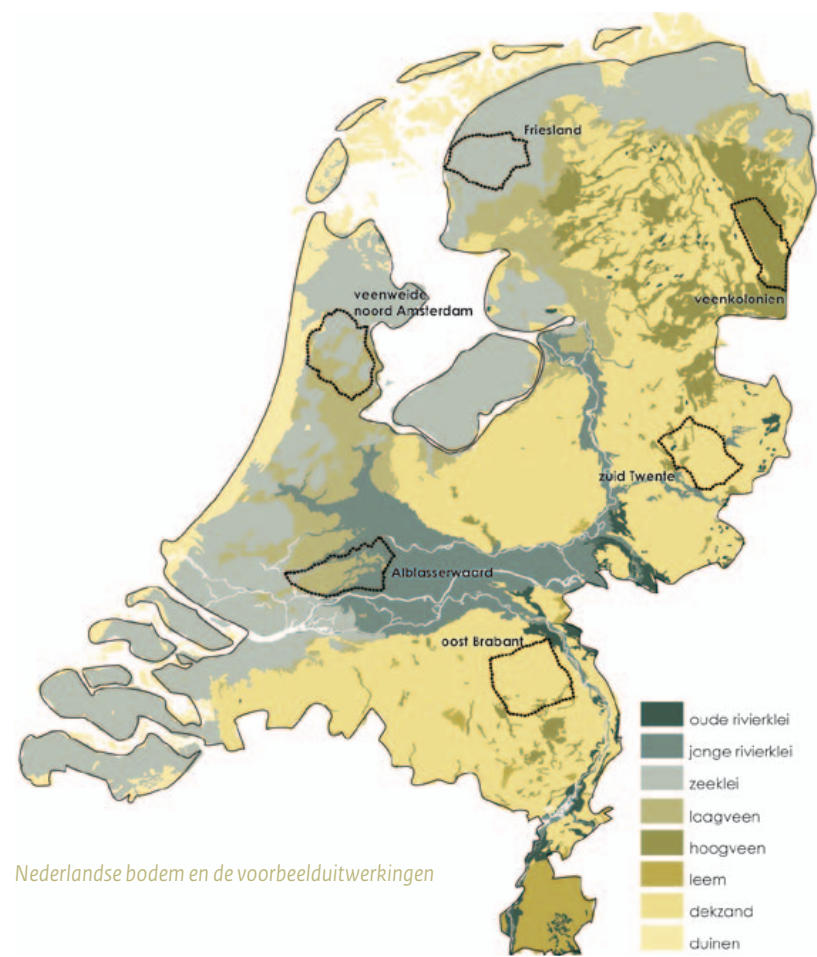
Stichting Veldleeuwerik

De doelstelling van de Stichting Veldleeuwerik is het werken aan duurzaam geproduceerde akkerbouwproducten. Vanuit die visie gaan ze zuinig om met water, bodem en lucht en willen ze de steeds groeiende wereldbevolking van goed en gezond voedsel kunnen (blijven) voorzien. Met de Veldleeuwerik-aanpak wordt de teler een duidelijke structuur geboden: de 10 duurzaamheidsindicatoren. Productwaarde, bodemvruchtbaarheid, bodemverlies, voedingsstoffen, gewasbescherming, water, energie, biodiversiteit, menselijk kapitaal, lokale economie. De teler bespreekt het plan met collega's uit zijn regiogroep en wordt begeleid door een adviseur van de stichting. Elk jaar stelt de teler zijn plan bij. Contact tussen telers en de andere schakels in de keten is heel belangrijk. Stichting Veldleeuwerik werkt vaak en veel samen met steeds meer partijen zoals Unilever, Farmfrites, Coca-Cola, Agrifirm Plants, Bejo Zaden en de ZLTO. Doel van de stichting is een duurzaamheidscertificaat te behalen en hiermee aan de vergoeningseisen te voldoen. Deelnemende telers zijn dan gevrijwaard van vergoeningsverplichtingen.



Bron: Veldleeuwerik.nl





4. Pilots

Om de invloed van de vergroeningseisen op het Nederlandse landschap te kunnen vergelijken zijn zes typerende Nederlandse landschappen geselecteerd en doorgerekend. De landschappen zijn uitgezocht op hun verschil in ondergrond, gebruik en ligging. Ze komen overeen in grootte en verhouding stad/platteland.

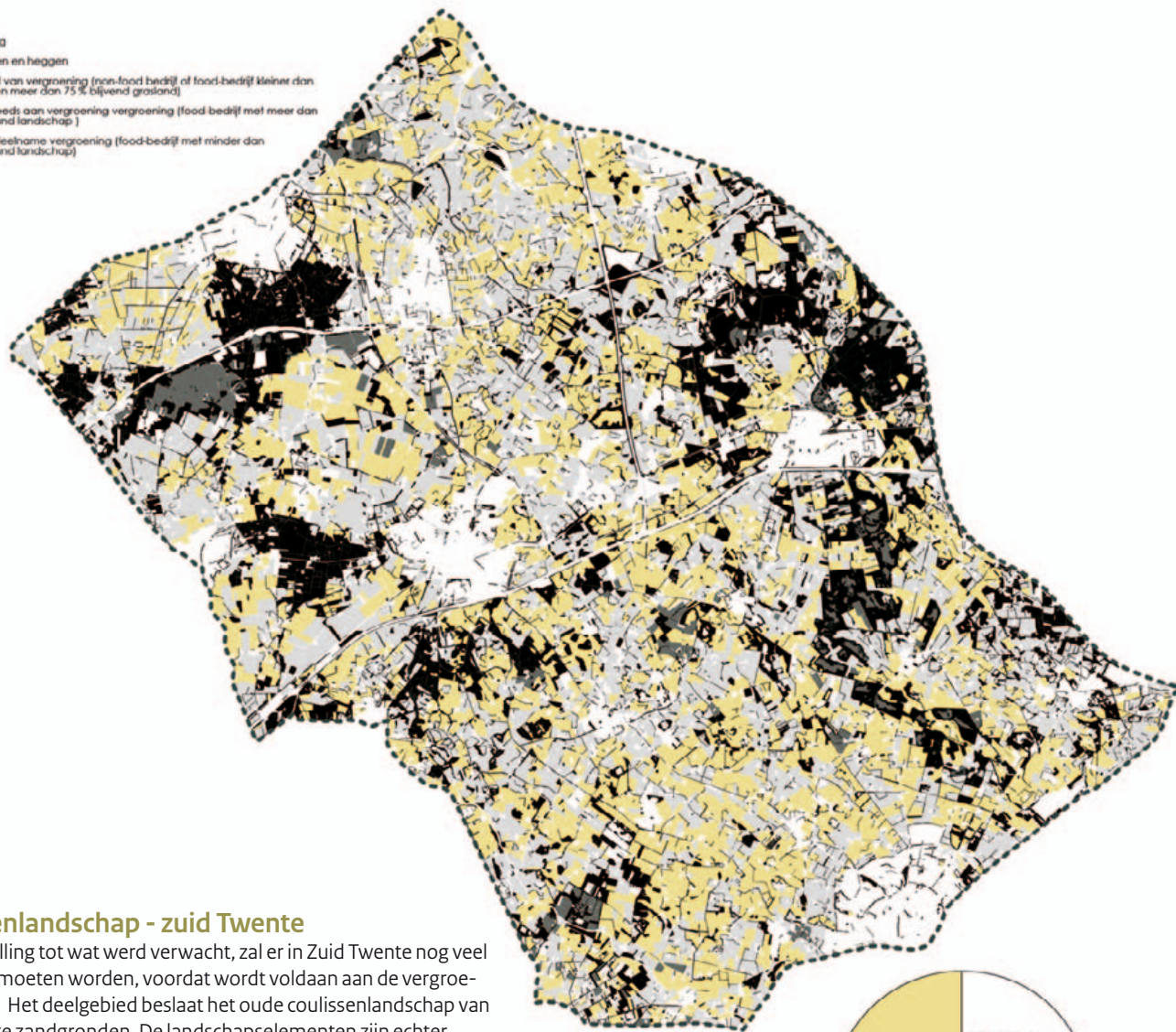
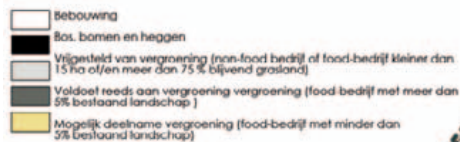
De kaarten kennen vijf legenda-eenheden.

- Bebouwing; alle gebouwde objecten, inclusief infrastructuur, water en erven.
- Bos; vlakvormige bossen en landschapselementen als bomen, lanen en heggen.
- Vrijgesteld van vergroening; (agrarische) bedrijven die niet onder het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid vallen: alle niet voedsel- of voederkwekers, zoals snijbloementelers, bollentelers en boomkwekerijen (non-food bedrijf). Daarnaast zijn ook vrijgesteld: agrarische bedrijven (food bedrijf) kleiner dan 15 hectare of met meer dan 75% blijvend grasland (grasland ouder dan vijf jaar dat niet is gescheurd, geploegd of ingezaaid)
- Voldoet reeds aan vergroening; alle food bedrijven die onder de vergroeningseisen vallen, maar al reeds voldoen aan die eisen. Zij hebben bijvoorbeeld al 5% landschapselementen op hun grond staan.
- Mogelijke deelname aan vergroening; dit zijn alle vergroeningsverplichte bedrijven die nog niet voldoen. Wanneer zij extra subsidie willen ontvangen zullen zij moeten vergroenen.

Naast de kaart staat ook een diagram met de verhoudingen binnen het landschap. Hieruit is goed af te lezen of het een open of gesloten gebied betreft en hoeveel er zal gaan veranderen in het betreffende landschap.

Ten slotte is in de tekst een kort advies meegegeven hoe om te gaan met de inrichtingsmogelijkheden van de vergroening. Het is erg belangrijk deze inrichting te laten aansluiten bij de reeds bestaande landschapstructuur.

Let wel: de kaarten geven een globaal overzicht van de vergroeningsstaat in een groter deelgebied. Ze zijn gemaakt tijdens een snelle GIS-analyse. Er kunnen dus geen conclusies gebaseerd op één of enkele percelen uit afgeleid worden.

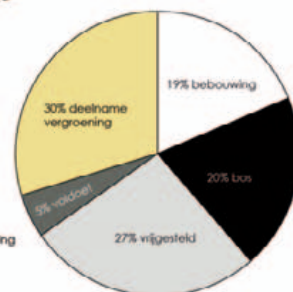


Coulissenlandschap - zuid Twente

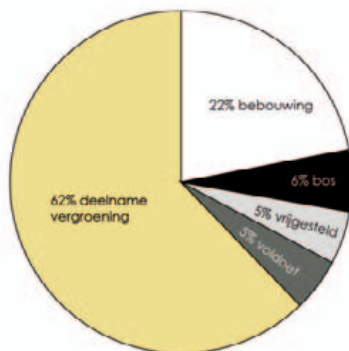
In tegenstelling tot wat werd verwacht, zal er in Zuid Twente nog veel vergroend moeten worden, voordat wordt voldaan aan de vergroeningseisen. Het deelgebied beslaat het oude coulissenlandschap van de oostelijke zandgronden. De landschapselementen zijn echter zover uitgedund dat ze niet de benodigde 5% behalen. Misschien dat het landschap rondom Ootmarsum, Vasse, Losser en Reutum in noord-Twente door zijn dichtere structuur nog wel aan de vergroening voldoet.

De vergroening zou goed ingevuld kunnen worden met nieuwe landschapselementen als heggen, bosjes en solitaire bomen.

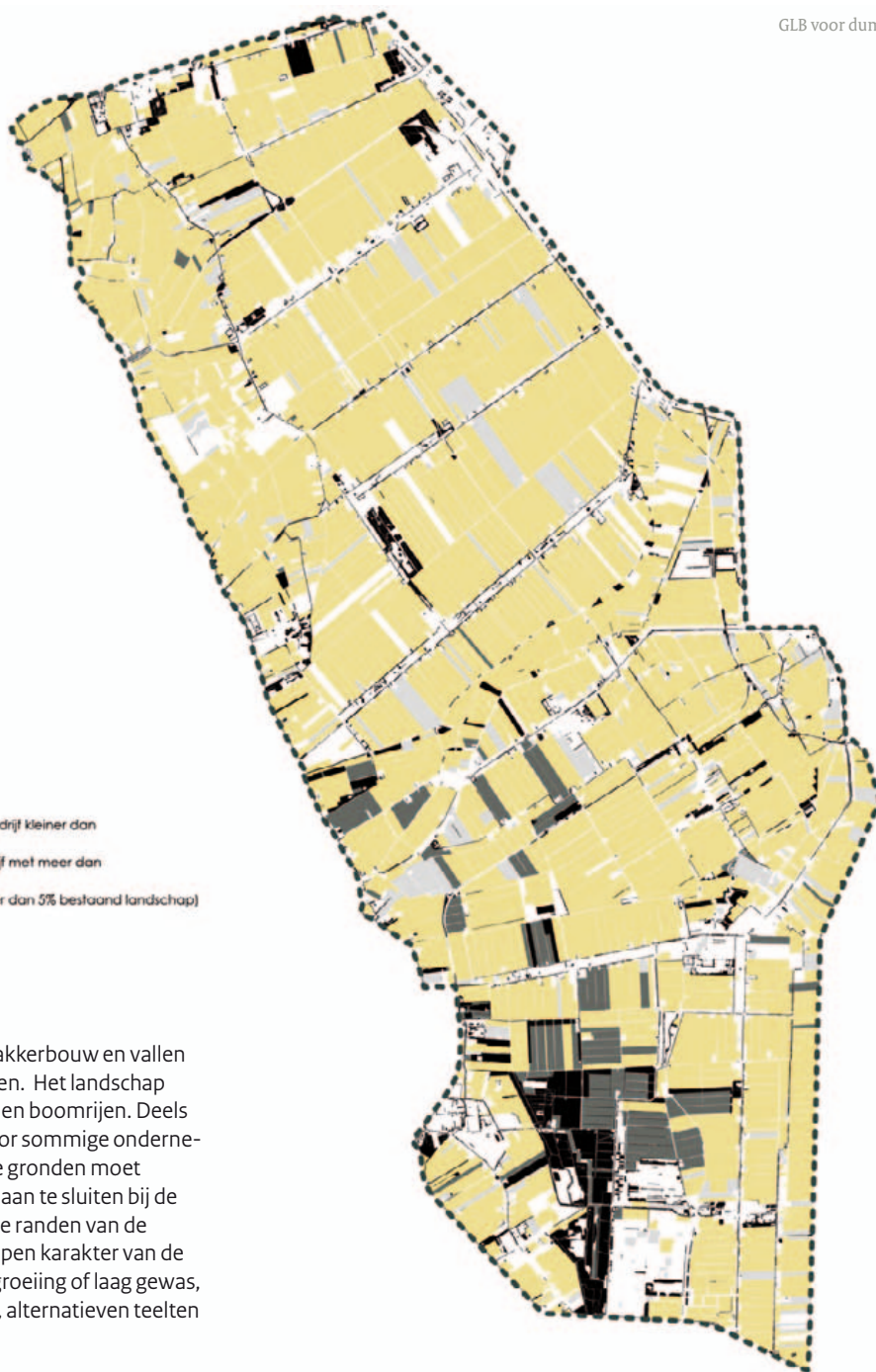
34.808 ha totaal
21.885 ha landbouwgrond
10.902 ha vrijgesteld van vergroening
10.503 ha mogelijk deelname aan vergroening
525 ha ecologisch aandachtgebied



30.708 ha totaal
 27.705 ha landbouwgrond
 3.025 ha vrijgesteld van vergroening
 18.977 ha mogelijk deelname aan vergroening
 949 ha ecologisch aandachtgebied



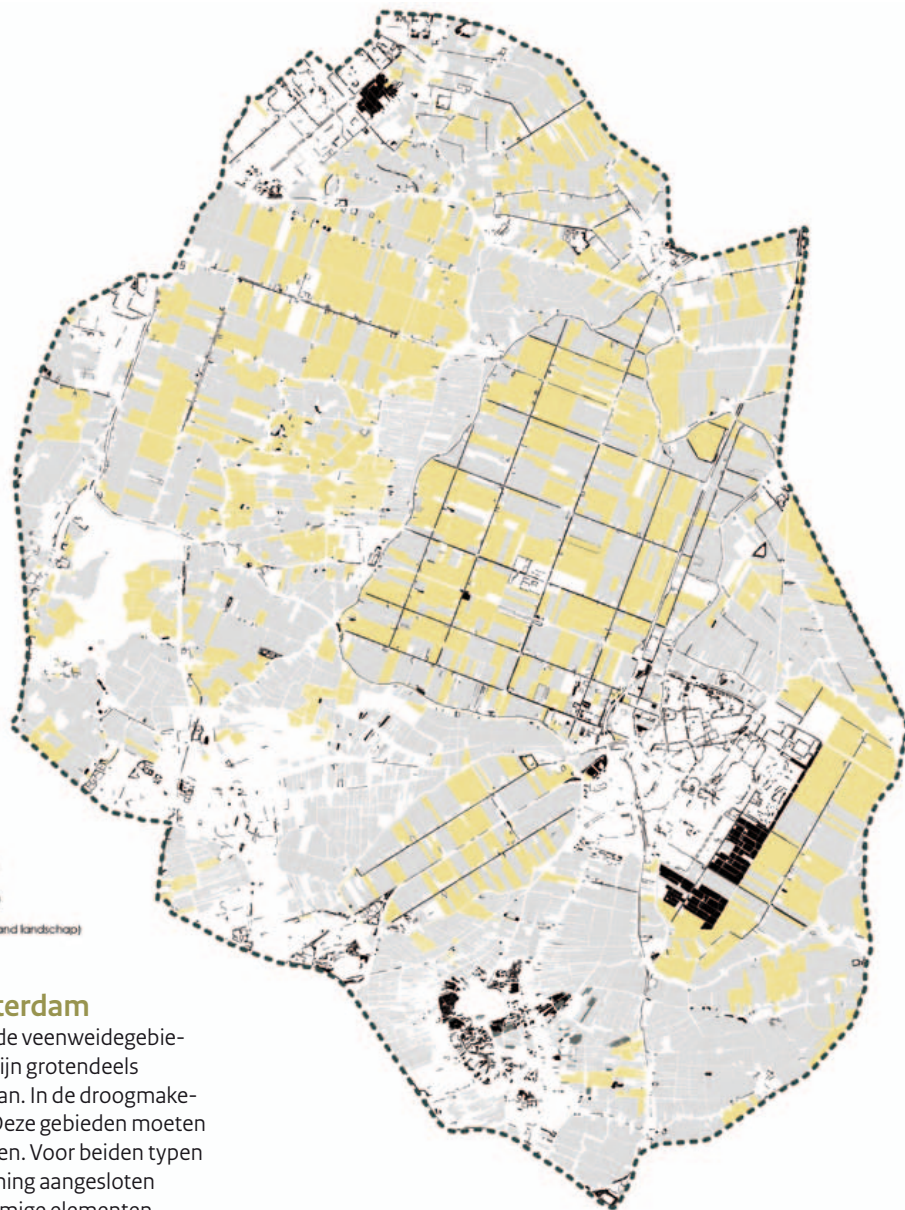
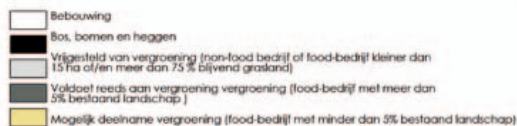
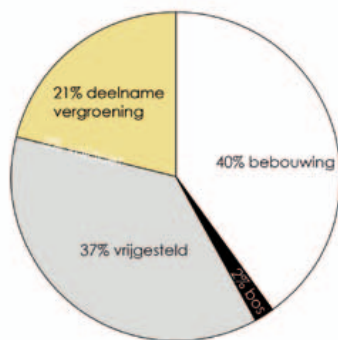
- Bebouwing
- Bos, bomen en heggen
- Vrijgesteld van vergroening (non-food bedrijf of food-bedrijf kleiner dan 15 ha of/en meer dan 75 % blijvend grasland)
- Voldoet reeds aan vergroening vergroening (food bedrijf met meer dan 5% bestaand landschap)
- Mogelijk deelname vergroening (food-bedrijf met minder dan 5% bestaand landschap)



Veenkoloniën - Drenthe

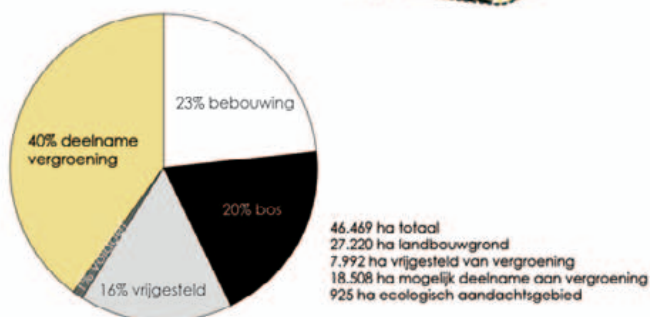
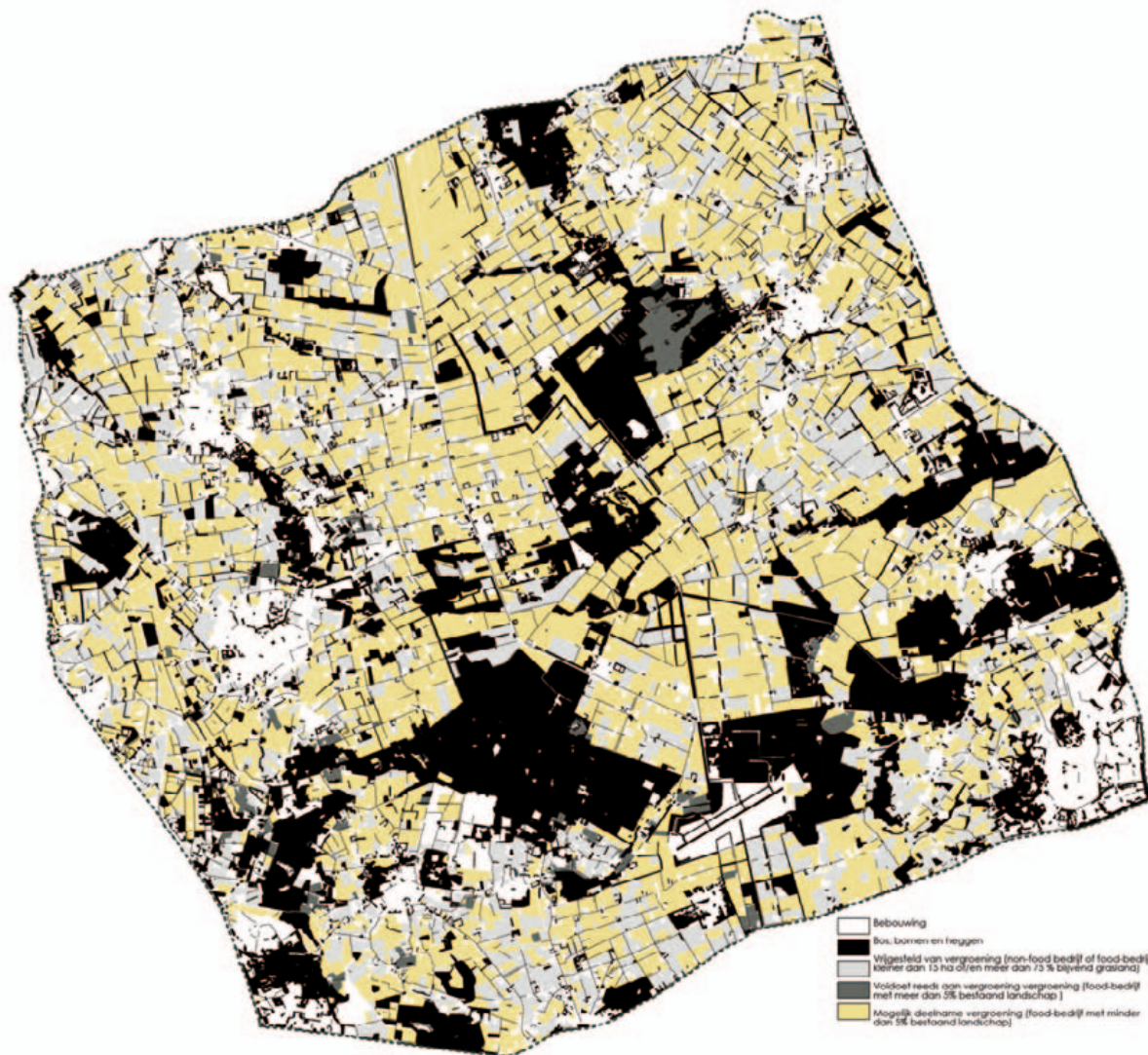
De Drentse Veenkoloniën bestaan geheel uit akkerbouw en vallen daardoor compleet onder de vergroeningseisen. Het landschap kent een overkoepelende structuur van lanen en boomrijen. Deels staan deze op de grond van agrariërs, waardoor sommige ondernemers aan de eisen voldoen. Echter 62% van de gronden moet vergroend worden. Bij de invulling is het goed aan te sluiten bij de landschapsstructuur van bomenlanen langs de randen van de percelen. Bij vlaksgewijze invulling moet het open karakter van de koloniën gerespecteerd worden. Een lage begroeiing of laag gewas, zoals bloemrijke akkerranden, plasdras zones, alternatieven teelten of waterberging lijkt dan een goede invulling.

44.373 ha totaal
 26.248 ha landbouwgrond
 16.243 ha vrijgesteld van vergroening
 9.464 ha mogelijk deelname aan vergroening
 473 ha ecologisch aandachtsgebied



Veenweidegebieden - noord Amsterdam

Het onderscheid tussen de droogmakerijen en de veenweidegebieden is goed te zien in de kaart. De veenweiden zijn grotendeels vrijgesteld omdat ze uit blijvend grasland bestaan. In de droogmakerijen echter wordt meer akkerbouw gepleegd. Deze gebieden moeten meer doen om aan de vergroeningseis te voldoen. Voor beiden typen landschap geldt dat bij invulling van de vergroening aangesloten moet worden bij de structuur. Door of in lijnvormige elementen bijdragen aan de landschapsstructuur van bomenrijen, of in vlakvormige lage alternatieve gewassen of waterbergingen.

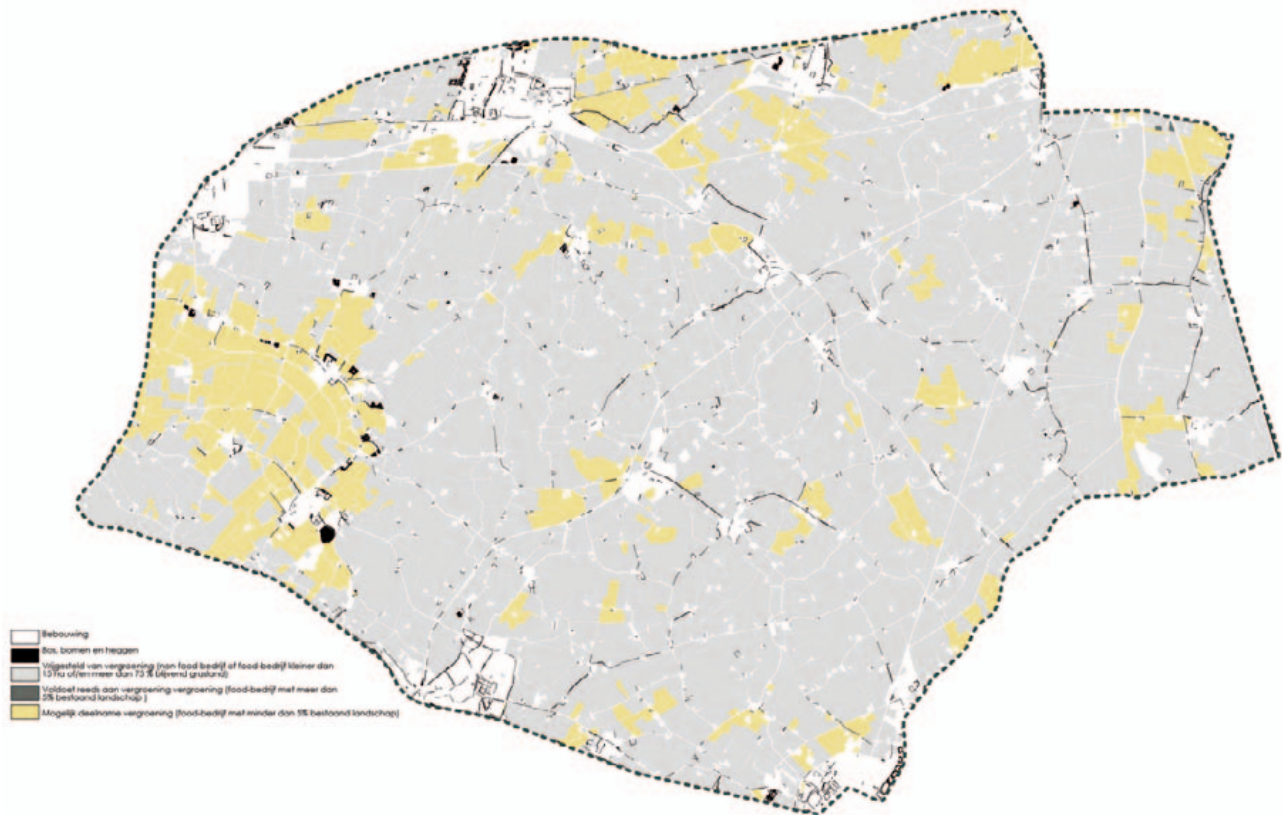
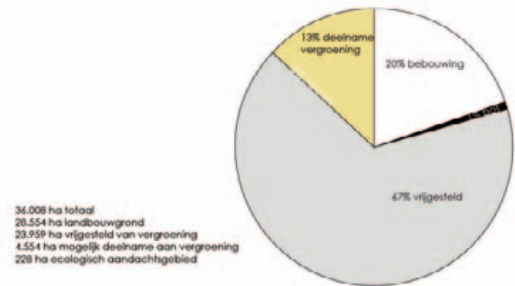


Peelontginningen - oost Brabant

De Peel is een jong ontginningslandschap en kent de hoogste veedichtheid van heel Europa. Het is een gemengd landschap van intensieve veehouderij en akkerbouw. Een groot deel van de ondernemers moet zijn gronden vergroenen om extra subsidie te ontvangen. Deze vergroening kan een kans zijn voor dit gebied om een duurzaamheidslag te maken. De invulling van de 5% kan hier erg variëren. In dit gemengde landschap zijn meerdere opties mogelijk. Het is goed onderscheid te maken tussen het nieuwe peelontginningslandschap dat groot van schaal is en het oud akkerdorpenlandschap op de flanken dat kleinschaliger en meer begroeid is.

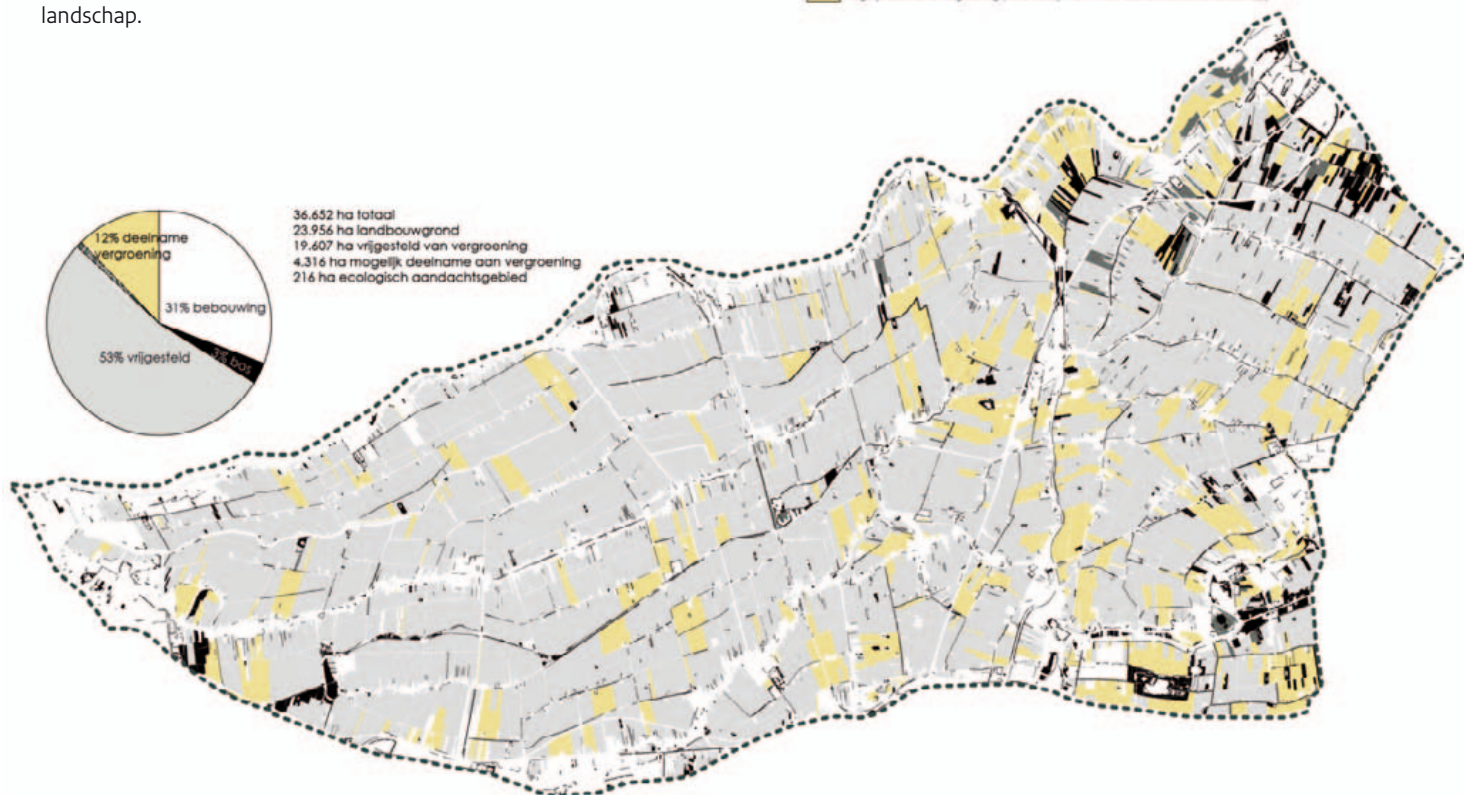
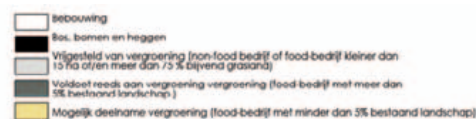
Zeekleibodems - Friesland

Het deelgebied in Friesland bestaat grotendeels uit blijvend grasland. De enkele percelen die aangegeven staan als nog te vergroenen zullen waarschijnlijk tijdelijk grasland betreffen. Om te voldoen aan de eisen zullen deze ondernemers waarschijnlijk overstappen op blijvend grasland. Landschappelijk verandert er dan niets. Ecologisch gezien is deze overstap natuurlijk wel beter. Mochten hier toch nog extra inrichtingsmaatregelen worden genomen om aan de eisen te voldoen, dan is het goed aan te sluiten bij het open weidse landschap. Kies dan voor bijvoorbeeld waterberging, plasdraszones of bloemrijke randen.



Veenweidegebied - Alblasserwaard

Het laatst onderzochte gebied betreft de Alblasserwaard, een veenweidegebied langs de rivier. Ook hier bestaat het grootste deel van het gebied uit blijvend grasland dat vrijgesteld is van vergroening. De geel aangetekende percelen op de kaart betreffen waarschijnlijk tijdelijke graslanden. Ook hier zal landschappelijk niet veel veranderen. Het omzetten naar blijvend grasland is echter wel beter voor het behoud van de kwetsbare veenbodem. Ook hier geldt dat bij extra maatregelen aangesloten moet worden bij de openheid van het landschap.





5. Verwachtingen, mogelijkheden en kansen

Gevolgen voor verschillende Nederlandse landschappen

De directe, ruimtelijke impact van het nieuwe GLB zal het grootst zijn door de invoering van de ecologische aandachtsgebieden (EFA's). Immers, de andere vergroeningseisen worden of al toegepast (teeltwisseling/drieslagstelsel) of hebben geen ruimtelijke impact (tijdelijk grasland wordt blijvend grasland). Tegen de verwachting in blijkt dat ook de coulissenlandschappen in het oosten lang niet altijd voldoen aan de vergroeningseisen. Misschien dat deze vergroeningseisen iets kunnen betekenen voor het herstel van dit landschap door de aanleg van landschapselementen. De veenweidegebieden zullen grotendeels aan de eisen voldoen. Ze bestaan vooral uit blijvend grasland. Deze blijvende graslanden zijn vrijgesteld van de vergroeningsverplichting. Gebieden met de grootste ruimtelijke verandering zijn de grootschalige akkerbouwgebieden, zoals de IJsselmeerpolders, Zeeland, de Veenkoloniën en de Peel. De overige Nederlandse landschappen zullen wisselend wat meer of minder merken van de vergroeningseis, afhankelijk van bodemgebruik en reeds aanwezige landschapselementen.

Koppeling met andere doelen

Het is belangrijk dat bij de invulling van de ecologische aandachtsgebieden gelet wordt op de reeds aanwezige landschapsstructuur. De ecologische aandachtsgebieden bieden een kans om versleten landschappen een impuls te geven. Coulissenlandschappen vragen om opgaande beplanting, terwijl de open akkergebieden vragen om een vlakdekkende invulling. Het zou goed zijn wanneer hier een inspiratie-stalen-boek voor wordt gemaakt, waaruit boeren en ontwerpers voorbeelden kunnen halen. Op die manier bouwt elke ondernemer in het gebied aan hetzelfde eindbeeld. De ANV's of provincies kunnen dit opstarten. Een gezamenlijk plan voorkomt ook dat ondernemers enkel kiezen voor braaklegging. Braaklegging zal namelijk niet veel toevoegen, terwijl met een overkoepelend plan meerdere doelen kunnen worden gediend. Denk bijvoorbeeld aan landschapsverbetering, Kader Richtlijn Water, weidevogelgebieden en waterberging.

Mogelijke verschuivingen in diverse landbouwtakken

Doordat de toeslagen anders verdeeld worden, zullen er verschuivingen plaatsvinden tussen de diverse landbouwbedrijfstypen. Over het algemeen wordt de subsidie aan alle boeren minder. Dit zit vooral in de uitbetaling van de basispremie. Bedrijven met een klein oppervlak grond, zoals intensieve veehouderijen ontvangen straks veel minder subsidie, terwijl grote akkerbouw- en melkveebedrijven er minder hard op achteruit gaan. Het inkomen van melkveehouders daalt gemiddeld met ongeveer 20%. De toeslagen voor sommige akkerbouwers blijven ongeveer gelijk, maar dat is heel erg afhankelijk van de bedrijfssituatie en teelt. Enkele teelten als suikerbieten en aardappels ontvangen nu veel premies die komen te vervallen. De kalverhouders gaan fors terug in inkomen doordat zij gemiddeld weinig land hebben en op dit moment de nodige premies ontvangen voor vleeskalveren. Ook voor de akkerbouwers in de Veenkoloniën betekent dit een forse achteruitgang in hun inkomen, omdat zij nu zonder EU-toeslagen vaak al een negatief inkomen hebben.

Het lijkt erop dat de verduurzaming van het GLB zorgt voor een intensivering en schaalvergroting in de landbouw. Door de verschuivingen in inkomen zullen boeren maatregelen nemen. De meeste intensieve veehouderijen zullen nog groter willen groeien en megastallen gaan bouwen om hun inkomen veilig te stellen. Deze ratrace van meer dieren houden tegen een lagere kostprijs zal uiteindelijk veel boeren de kop kosten. Daarnaast zal er een nog sterkere tweedeling ontstaan tussen typen bedrijven: grootschalige bedrijven die gaan voor een grote productie en kleinschalige, verbrede bedrijven die ook aan bijvoorbeeld natuurontwikkeling doen. De groep verbrede boeren zal zoeken naar niches in de markt op het gebied van stadslandbouw, recreatie, zorg, duurzame teelt, natuurontwikkeling en nieuwe landbouwsystemen. De grootschalige bedrijven zullen vragen naar meer kavelruil om hun kavelstructuur te verbeteren. Het reeds bestaande instrument van DLG 'Verkavelen voor groei' sluit hier door zijn korte doorlooptijd uitstekend bij aan.



Uitvoering

Op dit moment komt landelijk nog geen 0,5 % van het agrarische areaal in aanmerking als ecologisch aandachtsgebied. Op minder dan 3% van het areaal is een beheerpakket voor agrarisch natuurbeheer van toepassing, waardoor vrijstelling kan verkregen worden. Er moet dus nog veel werk verzet worden voordat elke agrarisch ondernemer voldoet aan de vergroeningspremie. De vraag is dan ook of ze dit zullen gaan doen. Een voorzichtige eerste reksom laat zien dat gemiddeld een ondernemer verlies zal draaien op het aanleggen van ecologische aandachtsgebieden, afhankelijk van zijn normale opbrengsten. Aan de andere kant zullen de minst productieve gronden omgezet worden in ecologisch aandachtsgebied, waardoor het verlies beperkt zal blijven. De ecologische aandachtsgebieden mogen niet gerouleerd worden en kunnen dus geen onderdeel zijn van een meerdere-slagen-stelsel. Wel mag er elk jaar opnieuw een keuze worden gemaakt tussen ecologische aandachtsgebieden of productie. De provincie kan met pijler 2 de vergoeding opplussen door het beheer van de ecologische aandachtsgebieden te vergoeden. Daarmee kan het interessanter worden om grond toch uit de productie te nemen. Hier ligt dus een rol met veel invloed bij de provincies.

Verkavelen voor Groei

In deze snelle verkavelingen wordt nu het GLB al genoemd. Het kan interessant zijn voor ondernemers om niet alleen de beste landbouwpercelen te verwerven, maar ook bijvoorbeeld stroken langs beken, lagere gebieden of schaduwzones. Deze kunnen later ingezet worden als ecologische aandachtsgebieden.

Bijdrage van de vergroeningseisen aan doelstellingen GLB

De vergroeningseisen dragen in variërende mate bij aan de verschillende doelstellingen van het GLB. Het lijkt deels te lukken om het doel te halen om met de ecologische aandachtsgebieden agrarisch

natuurbeheer buiten de EHS te realiseren, zoals afgesproken in het Onderhandelingsakkoord Decentralisatie Natuur. Dit is afhankelijk van de regio en de deelname van de boeren. De vrijwillige deelname aan de vergroening zal vergroot worden wanneer de ecologische aandachtsgebieden een kleine nevenopbrengst mogen hebben. Hierbij wordt gedacht aan koolzaad, luzerne, hooiland of kruidenvelden. De vraag is of dit voldoende oplevert voor de doelstelling. Dat moet onderzocht worden. Daarnaast wordt ook vaak gevraagd of de ecologische aandachtsgebieden gerouleerd mogen worden. Dit lijkt niet goed te zijn voor de natuurontwikkeling, maar kan ook hele mooie kansen opleveren, zoals te zien in het project Eat your view, van Felixx, eerder in dit rapport te zien.

Het verbeteren van de bodem- en waterkwaliteit door het tegengaan van uit- en afspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen kan aanzienlijk zijn, maar is zeer afhankelijk van de lokale omstandigheden. Ecologische aandachtsgebieden en blijvend grasland kunnen bijdragen aan de doelstellingen van de KaderRichtlijnWater. Door het aanwijzen van Ecologische aandachtsgebieden zal er extra bodemkoolstof vastgelegd kunnen worden en er zal minder uitstoot van lachgas zijn. Maar de totale bijdrage aan de landelijke taakstelling voor vermindering van de uitstoot van broeikasgassen is gering.

Het lijkt het meest zinvol om de ecologische aandachtsgebieden in te zetten voor doelen waar ze een wezenlijke bijdrage aan kunnen leveren onder niet al te veel voorwaarden. Als meest veelbelovende vergroeningsmogelijkheden komen naar voren: het versterken van de agro-biodiversiteit en groen/blauwe dooradering van het landelijk gebied, het benutten voor natuurlijke plaagbestrijding en het versterken van de landschappelijke kwaliteit. Sleutelfactoren voor een succesvolle bijdrage van ecologische aandachtsgebieden zijn:

- meerjarig of permanent uit productie nemen;
- doelgericht beheer met ondersteuning vanuit de Provincie (POP3)
- regionale specificiteit (gebiedseigen);
- ruimtelijke samenhang landschap versterken.

De bijdrage van de ecologische aandachtsgebieden aan het verbeteren van de habitatkwaliteit van Natura 2000-gebieden zal beperkt



zijn, omdat de grootste knelpunten (verdroging en vermessing) maar weinig zullen verminderen door de aanleg van de ecologische aandachtsgebieden. Ook is gebleken dat ecologische aandachtsgebieden bij generieke toepassing weinig soelaas bieden voor weidevogels. Tenzij door een clustering van ecologische aandachtsgebieden, bijvoorbeeld door een collectief, een voldoende groot areaal kan worden bereikt waarop weidevogelbeheer wordt toegepast. Een vraag is ook of de collectieven van de grond komen? Hoe gaan ze werken en draagt hun werkwijze bij aan een toename van de natuurwaarden en een mooier landschap?

Blijvend grasland

Boeren met meer dan 75% blijvend grasland ontvangen automatisch vergroeningspremie. Wanneer ze hun grasland scheuren valt dit onder bouwland en moet 5% daarvan vergroend worden om in aanmerking te komen voor de vergroeningspremie. In de praktijk zullen veel boeren hun tijdelijke grasland niet meer scheuren, omploegen of inzaaien, waardoor het onder blijvend grasland zal vallen. Ruimtelijk zal dit weinig impact hebben op het landschap. Voor de ecologie, grondwater en nutriëntenhuishouding is dit echter wel zeer belangrijk. Het zal zorgen voor een duurzame, dragende grasmat die uitspoeling naar het grondwater voorkomt. Daarnaast zijn ook de veenweidegebieden hiermee gediend, de veenoxidatie zal vertragen.

Bestaande landschapselementen

De totale oppervlakte aan bestaande landschapselementen is niet exact bekend. Schattingen lopen uiteen van 3% tot meer dan 10%. De percentages verschillen in ieder geval behoorlijk per gebied. De ecologische aandachtsgebieden kunnen alleen gerealiseerd worden op reeds subsidiabele landbouwgrond in gebruik bij de toeslagontvanger (ondernemer). Voordeel hiervan is dat er per saldo meer ecologisch aandachtsgebied bij zal komen dan wanneer reeds bestaande natuur als ecologisch aandachtsgebied mag worden opgegeven. Echter, bestaande landschapselementen (met een

maximale breedte tot 12 meter) op grond van de ondernemer, vallend buiten de toeslagrechten, tellen wel mee als ecologisch aandachtsgebied. Dit heeft een goede reden. Wanneer alleen nieuwe landschapselementen mee tellen, kan het zijn dat bestaande landschapselementen het moeten ontgelden. Bestaande landschapselementen zijn formeel niet beschermd, omdat ze vaak bestemd zijn als landbouw. De vergroening kan dan zelfs negatief worden, omdat men de reeds aanwezige natuur dan alsnog in productiegrond zal omzetten. Daarnaast komt men op deze manier die boeren tegemoet, die hun landschapselementen altijd hebben behouden.

Een nadeel van deze regel is dat boeren nog even snel bosjes van gemeente of Staatsbosbeheer zullen aankopen. Daarmee lijkt het waarschijnlijk dat de landschapselementen slechter verzorgd worden. Daarnaast zal er ook minder daadwerkelijke extra vergroening in het veld plaats vinden.

Mestplaatsingsruimte

Op de ecologische aandachtsgebieden mag geen mest worden uitgereden. Het oppervlak telt echter wel mee in de mestboekhouding. Per saldo komt er dus evenveel stikstof en fosfaat in de bodem terecht en is er weinig milieuwinst. Een kleine winst is te halen doordat de ecologische aandachtsgebieden waarschijnlijk groten-deels langs de watergangen komen te liggen, op de natste gronden. Daardoor zullen meststoffen (en bestrijdingsmiddelen) minder in contact komen met het oppervlaktewater.

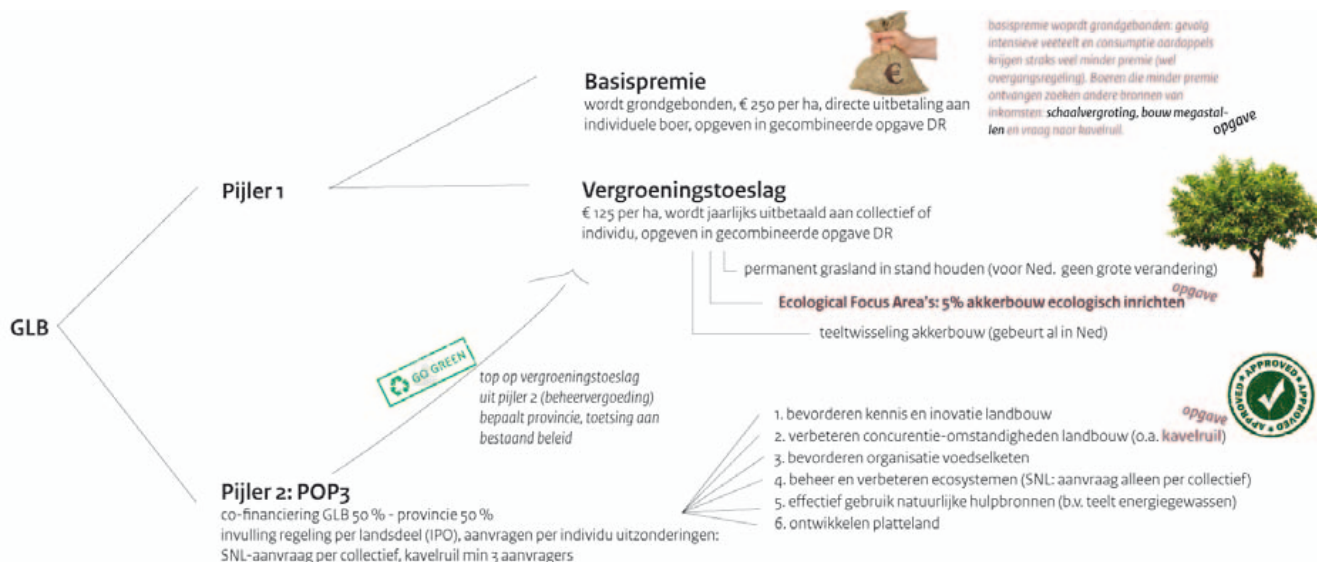
Collectieven en Agrarische Natuur Verenigingen

De huidige Agrarische Natuur Verenigingen (ANV's) organiseren de subsidiestromen uit de huidige pijler 2. Dit zijn veelal de plattelandsverbeteringsplannen, agrarisch natuurbeheer en onderhoud aan landschapselementen. In het nieuwe GLB stellen de ANV's het gebiedsbeheerplan op voor hun regio, dat vervolgens door de provincie beoordeeld wordt. In het maken en beoordelen van deze gebiedsbeheerplannen ligt een grote opgave voor landschapson-

werpers en -architecten. Met dit gebiedsbeheerplan kan gestuurd worden op welke ontwikkelingen waar in het gebied terecht komen. Het andere collectief bestaat in pijler 1. Vooral grotere doelen, zoals bijvoorbeeld weidevogels op blijvend grasland en vernatting langs beken heeft in een collectief een hogere slagingskans. Deze collectieven zijn echter aan een maximum gesteld, maximaal tien boeren die aangrenzende gronden bezitten. Daarmee wordt voorkomen dat bijvoorbeeld een natuurboer in de uiterwaard alle vergoedingseisen voor de intensieve veehouders in de Peel realiseert.

Verdere invulling

Veel onderdelen van het GLB zijn nog niet duidelijk. Vooral op het gebied van de ecologische aandachtsgebieden leven nog veel vragen. Wat mag/kan er nog op de ecologische aandachtsgebieden? Welke gewassen zijn toegestaan; olifantsgras, boomgaarden, fruitbomen? Wat mag je met die ecologische aandachtsgebieden; kopakkers, rouleren, maaien (bemesten mag in ieder geval niet)? Deze invulling is aan de lidstaten zelf en zal door Nederland voor 2014 worden ingevuld.



Dienst Landelijk Gebied

Landschapsontwerp

Martine van Moûrik, Tilburg, 06 5012 9007
Inge Vleemingh, Arnhem, 06 1100 1962

Gemeenschappelijk Landbouw Beleid

Connie Clazing, projectleider
Remco Schreuder, landbouwspecialist
Carlo Vromans secretaris POP 3 projectteam

Historisch erfgoed

Hans Lars Boetes
Annemiek van de Berge

Landbouw

Hans Jolink

Agrarisch natuurbeheer

Leon Gerritsen

Andere partijen

College van Rijksadviseurs

Eric Luiten, Rijksadviseur Landschap en water
Anneke Adegeest, medewerker
Rienke Groot, medewerker

Dienst Regelingen

Arie van der Grefte
Annet Oosterhof
Eefke Peeters

Landschapsbeheer

Gerrit-Jan Herwaarden, stafmedewerker

Alterra

Anne van Doorn
Judith Westerink

Ministerie Economische Zaken

Paul Sinnige, begeleidt 4 pilots in collectieven
Bas Volkers, agrarische natuurverenigingen
Anne Bruinsma
René Wouters

6. Informatie, contactpersonen en bronnen

Rapporten

Naar een effectief natuurbeheer - Natuurmonumenten

Onbeperkt Houdbaar - Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur

Less favourite area's - Alterra

Ecological Focus area's - Alterra

Websites

www.toekomstglb.nl

www.landschapsbeheer.nl

www.landwerk.nl

www.glbcheck.nl

www.dinoloket.nl

www.veldleeuwerik.nl

www.buitengewonevarkens.nl

www.terra-i.nl

www.felixx.nl

Dienst Landelijk Gebied werkt vandaag aan het landschap van morgen. Als publieke organisatie met kennis van het landelijk gebied zorgen wij dat beleid wordt uitgevoerd. Wonen, werken en recreëren in een mooi en duurzaam ingericht Nederland. Met waardevolle natuur, ruimte voor water en gezonde landbouw. Daar zetten wij ons voor in, samen met bewoners, overheden en belanghebbenden. Van ontwerp tot realisatie.

Dienst Landelijk Gebied werkt vandaag aan het landschap van morgen

Dit rapport is een uitgave van:

Dienst Landelijk Gebied
Prof. Cobbenhagenlaan 125
Postbus 1180 | 5004 BD Tilburg
t 013 5950595
www.dienstlandelijkgebied.nl

Arnhem/Tilburg, november 2013

